

SVIJETLI LIKOV!

Duboke rane koje nam je, i kao zajednici i kao pojedincima, zadao prošli rat pomalo zamiruju. Zahvaćeni dinamikom novog života koji je vrijedan i da se proživi i da se aktivno učestvuje u njemu, osjećamo da nam je ostalo malo vremena i mogućnost! da poniremo u sebe i da se retrospektivno osvrnemo na prošlost naše sredine i nas samih. Našavši se igrom slučaja na ovoj strani života mi se neumitnošću savremenog istorijskog zbivanja brže udaljavamo od nestalih ljudi i minulih događaja nego što bi to vremenskim razmakom bilo uslovljeno. Veo zaborava u gustim naborima pada na njih i sakriva ih našem unutar-njem oku. Prijeti opasnost da mnogošta iščili iz naše svijesti i da prestanemo da budemo svjesni onoga što je učinilo da postanemo ono što jesmo. Počinjemo da gubimo nit istorijske povezanosti sa generacijama koje su nam prethodile i koje su nam ostavile u naslijeđe mnoge osobine, vrline i mane, na kojima se naoko ne razaznaju svojstva transcencije a ipak su postale dio naših ličnosti. Stoga bi bilo i korisno i nužno i u logici stvari da s vremena na vrijeme podignemo veo prošlosti i oživimo sjećanja na neke ljude koji su životom i radom, a ponekad i svojom smrću, ugradili sebe u sredinu iz koje smo ponikli, u kojoj živimo i stvaramo a koja i našim pokoljenjima treba da bude i sadašnjica i sutrašnjica. To je dug prema generaciji koja je bila ispred nas i koji mogu da namire samo oni među nama kojima su još živa sjećanja na nedavnu prošlost. Osjećajući se i sam dužnikom ovog plemenitog duga želio bih da se otkupim ovim recima i da pokušam oteti zaboravu dva imena, dva svijetla lika iz sarajevske jevrejske sredine, o kojima još nije pisano a zaslužuju da ih kronika našeg vremena zabilježi. Želeo bih da pišem o dru Samuelu Pinti i dru Avramu Baruhu. Iako nisu bili najistaknutiji predstavnici svoje generacije ipak su bili veoma značajni, i galerija likova bosanskih sefarda bila bi nepotpuna bez njih. Obojica su bili pravnici, ali je svaki od njih imao svoj vlastiti životni put, svoj posebni stil života. Svaki je od njih dao krupan prilog formiranju fizionomije jevrejske zajednice predratnog Sarajeva, koja je živila bujnim životom i koja je zauzimala veoma ugledno mjesto među jevrejskim opštinama Evrope.

Dr Samuel Pinto

Dr Samuel Pinto rođen je u Sarajevu 1886. godine u staroj patrijarhalnoj jevrejskoj porodici, od oca koji je bio poznat kao učen i oštrouman čovjek. Živeći u prelomnom vremenu u kojem je u Bosni i Hercegovini nestajalo staro tursko doba a novo se rađalo sa dolaskom Austrije i sa svim onim pozitivnim i negativnim što je donosila njena civilizatorska a u isto vrijeme germanizatorska i osvajačka misija, stari je Pinto osjetio dah novog vremena i svu svoju djecu dao u svjetlovne škole. Tako je i mladi Samuel, završivši osnovnu školu, nastavio učenje u sarajevskoj klasičnoj gimnaziji, gdje je i maturirao 1907. godine. Imajući već od djetinjstva želju da postane društveni radnik, izabrao je kao predmet svojih studija pravo, koje najpre studira u Beču, zatim u Pragu, da bi konačno diplomirao u Zagrebu 1912. godine.

Kao i mnogi iz njegove generacije koji školovanje nisu shvatili samo kao sredstvo za bolje uhljebljenje nego i kao put koji otvara vidike u nova saznanja, i Samuel Pinto je na studijama vrlo intenzivno učio i upoznao se, osim sa pravom, i sa drugim društvenim naukama. Veoma živa i radoznala duha, ubrzo je upoznao društvene i političke prilike svoga vremena. Porijeklom iz sredine u kojoj je pripadnost jevrejskoj zajednici bila veoma naglašena, on se je po dolasku u Beč vrlo brzo upoznao sa idejama cionističkog pokreta, koji je u to doba bio izraz prirodne težnje deklasiranih i obespravljenih jevrejskih masa Evrope za normalizovanom nacionalnom egzistencijom, za svojom zemljom i za životom dostojnim čovjeka. U Beču a kasnije i u Zagrebu vrlo se brzo uključio u društveni rad ondašnjih jevrejskih studentskih organizacija. U Zagrebu je već 1908. god. bio predsjednik „Judeje“ (jevrejskog studentskog udruženja) a u 1911. god. izabran je za urednika „Židovske smotre“, u kojoj objavljuje niz članaka. Za prvu generaciju školovanih Jevreja iz Bosne, koja se tek učila evropskoj pismenosti, ti prvi ogledi na polju političke i kulturne publicistike predstavljaju veliki domet. Sa već stečenim (izvjesnim) iskustvom društvenog i političkog radnika i sa dubokim osjećanjem odgovornosti prema svojoj društvenoj misiji, koja je prožimala sve pripadnike prve generacije školovane inteligencije, Samuel Pinto nakon završenih studija vraća se u svoje rodno mjesto, u Sarajevo koje je za pregaoca njegove vitalnosti i njegovih kvaliteta predstavljalo veoma plodnu ali neuzoranu ledinu.

U tom vremenu tj. početkom XX vijeka i neposredno pred prvi svjetski rat, sredina bosansko-hercegovačkih Jevreja predstavljala je zanimljiv fenomen kako sa sociološkog tako i sa kulturno-istorijskog stanovišta. Naselivši se u ove krajeve vrlo rano, već početkom XVI vijeka, Jevreji Bosne i Hercegovine živili su niz stoljeća pod Turcima kao zasebna etnička i kulturna grupa, gotovo hermetički zatvorena i odvojena od svoje okolne sredine. Imajući svoj vlastiti jezik (sefardski idiom španskog jezika, zvan i „ladino“), svoje posebne običaje i navike, bosanski sefardi živili su i imali porodične i društvene oblike života koji su bili duboko prožeti jevrejskom religioznom sadržinom i snažno

obojeni elementima ibersko-romanske kulture Španije, čiji su narodni epos i melos (romancero) usvojili i kao svoje kulturno blago donijeli i dalje gajili u novoj postojbini. Dodiri sa starosjediocima Slavenima i sa turskim gospodarima, osim u rijetkim izuzecima, bili su ograničeni na ekonomske, profesionalne i druge veze javnog karaktera. Nema sumnje da je u zemlji koja je vijekovima bila pod turskim gospodstvom, način života Turaka ostavio kod bosanskih sefarda vidnih tragova koji su se odražavali u načinu odijevanja, u ishrani i u drugim oblicima materijalne kulture. Ali u suštini sefardi Bosne i Hercegovine predstavljali su u vremenu kad je Austrija okupirala te krajeve sociološki i kulturno zasebnu etničku grupaciju, u čijem su životu dva osnovna elementa bili dominantni: jevrejski duhovni i romansko-španski svjetovni.

Okupacija Bosne i Hercegovine od strane Austrije bila je za bosanske Jevreje događaj od epohalnoga značaja koji je iz temelja uzdrmao osnove njihovog života. Bosna i Hercegovina živila je stoljećima usporenim ritmom života na periferiji Turske imperije i izvan svjetskih zbivanja. Najednom se je našla na vjetrometini evropskih i svjetskih događaja. Postala je poprište borbi ukrštenih interesa imperijalističkih sila, pri čemu je određenu ulogu igrala i oslobodilačka težnja njenih naroda koji su vijekovima čamili pod turskim ropstvom. Austrija, s druge strane, smatrala je Bosnu kao odskočnu dasku za dalje nadiranje na Istok (Drang nach Osten) i počela je vrlo energično i smišljeno da u Bosnu uvodi razne administrativne, privredne i političke mjere koje su za ovu zaostalu provinciju imale karakter dubokih reformi. To je bio složen posao koji je iziskivao i jake zahvate i mnogo političke umješnosti i državničke mudrosti. To tim više što je u sprovođenju svojih planova nova vlast morala da računa sa šarolikim sastavom stanovništva pokrajine u kojoj su izmiješane živile razne nacionalnosti i vjere. Naravno da su nove mjere, koje su duboko zadirale u dotadanju ekonomsku i društveno-političku strukturu stanovništva, izazvale snažno previranje među autohtonim stanovništvom i društvena kretanja koja su često poprimala karakter revolucionarnog bunta protiv novog gospodara. Naročito se to osjećalo kod slavenskog stanovništva, posebno kod Srba koji su se okupacijom i kasnijom aneksijom Bosne i Hercegovine od strane Austrije smatrali prevarenim u svojim nacionalnim aspiracijama da se prisajedine Srbiji. Sve to, a i klasno kao i političko preslojavanje koje je nastupilo kao nužna posljedica izmijenjenog odnosa političkih snaga i ubrzanog razvitka proizvodnih snaga zemlje stvarali su nove uslove i oblike života, koji su po zakonima društvenog razvitka počeli da dobivaju odgovarajući organizacioni izraz. Nikao je niz novih političkih organizacija i društvenih institucija preko kojih su pojedine nacionalne i vjerske grupacije nastojale da ostvare svoje političke i druge programe. Pokret „Mlada Bosna“ i društva kao što su „Prosvjeta“ i „Napredak“ postali su simboli težnji za korjenitom izmjenom uslova društvenog i kulturnog života domaćih Srba i Hrvata i utisnuli duboki pečat u istoriju Bosne i Hercegovine onog vremena.

Sve te promjene nisu mogle da ostanu bez odjeka i bez uticaja kod bosanskih Jevreja. Oni nisu više mogli da nastave da žive starim živo-

tom, ako nisu htjeli da ih novo vrijeme pregazi. Nije bilo više mogućnosti niti ranije društvene uslovljenosti da žive i dalje životom izolovanim od svoje nejevrejske sredine. I kod njih su dolaskom Austrije počeli da pucaju stari životni okviri i da se javljaju težnje za novim načinom života. Razumjeli su dobro da treba da revidiraju i svoj odnos prema sredini u kojoj žive, da su pored ekonomskih nužni i kulturni i politički kontakti sa susjedima. Zbog toga i kod njih nastaje pokret za reformama, za stvaranje uslova za prelaz iz preživjelih polufeudalnih privrednih i društvenih odnosa jedne gotovo naturalne pivrede, koja je postojala u Bosni pred kraj turskog gospodstva, u privredno i društveno složenije robno-novčane odnose kapitalističke privrede koju je Austrija forsirala u svojoj novo osvojenoj pokrajini. Kao put koji najbrže i najneposrednije vodi uspjehu i omogućava prilagođavanje izmijenjenim uslovima života najprije im se ukazao novi sistem školovanja djece. Stare vjerske škole (koje su nekad bile isključiva osnova za obrazovanje) trebalo je zamijeniti svjetovnim školama i upućivati mlade ljude u gimnazije i na visoke škole. Stoga taj pokret u početku dobiva sva obilježja prosvjetiteljskog pokreta. Kasnije se dublje zahvata i nastoji da izmijeni i socijalna struktura sefarda slanjem omladine na izučavanje raznovrsnih zanata. Istovremeno rađaju se novi oblici društvenog života i osniva niz društvenih ustanova i udruženja koji potpuno odudaraju od starih „ješivot“ i koji preuzimaju mnogobrojne zadatke, od karitativnih do političkih, i na taj način vrše preobražaj starog patrijarhalnog u savremeni način života. Takve ustanove su: „La Benevolencia“ (osnovana po uzoru i sa sličnim zadacima kao i „Prosvjeta“ i „Napredak“), „La Gloria“, „La Humanidad“, „La Lira“, „Ezrat Jetumim“ (da spomenemo samo najznačajnije) i niz drugih. Ove su sa uspjehom ostvarile težnju jedne zaostale sredine da prebaci most od starog ka novom i da se bezbolno uključi u savremeni ritam života. Na čelu tog pokreta, kao realizator tih zdravih i vitalnih stremljenja, kao rukovodilac i organizator sve društvene i političke aktivnosti nalazi se prva generacija školovanih sefarda, „los doctores“.

U takav ambijent dolazi 1912. godine mladi i poletni Samuel Pinto. Ambiciozan i željan društvene aktivnosti brzo se uključuje u rad. Angažuju ga na sve strane, i u svakoj društvenoj ustanovi u kojoj djeluje osjeća se njegova prisutnost, njegov poduzetan duh i njegova neiscrpana energija. Međutim, u punom jeku preobražaja sredine bosanskih Jevreja, u kojoj sad život bije snažnim otkucajima, nailazi nenadno prvi svjetski rat koji za četiri godine prekida taj zanimljivi proces, da bi se nakon završetka rata i stvaranja prve zajedničke države Južnih Slavena nastavio u izmijenjenim političkim i društvenim uslovima. Jevreji su se našli sada pred zadatkom da se uključe u novu stvarnost i da harmoničnim urastanjem u prilike i potrebe nove države postanu korisni članovi svoje šire društvene zajednice ne gubeći pritom obilježje istorijske pripadnosti jevrejskom narodu. Da se je u tome uspjelo treba velikim dijelom zahvaliti čitavom nizu društvenih i političkih radnika, među koje nesumnjivo spada i dr Samuel Pinto. Sa istim elanom kao i ranije, ali

bogatiji životnim iskustvom on se posvećuje sarajevskoj jevrejskoj zajednici i daje joj najplodnije godine života. Nema kulturne, karitativne, političke i društvene akcije u kojoj ne uzima učešća, vezan svim nitima života za ljude za koje osjeća duboku ljubav i privrženost. Nalazimo ga u raznim društvenim funkcijama, od odbornika, sekretara i predsjednika raznih udruženja do političkog predstavnika Jevreja u tadašnjoj Gradskoj opštini Sarajeva. Tako je od 1919. do 1941. godine bio potpredsjednik „La Benevolencija“, od 1923. do 1928. godine predsjednik dobrotvorno-prosvjetnog društva „La Gloria“, od 1926. do 1930. godine predsjednik „Beť Tafila“ i od 1928. do 1941. godine predsjednik „Hevra Kadiša“. Kroz cijelo vrijeme postojanja bivše Jugoslavije bio je član uprave, a od 1938. do 1941. godine i predsjednik mnogobrojne i veoma ugledne Jevrejske sefardske opštine u Sarajevu. Od 1935. do 1941. godine bio je vijećnik Općine grada Sarajeva i čitav niz godina član Glavnog odbora Saveza jevrejskih opština i Odbora Saveza cionista Jugoslavije. Pored toga bio je od 1919. do 1941. godine i član redakcije jevrejskih listova „Židovska svijest“, „Jevrejski život“ i „Jevrejski glas“. Već samo navođenje ovih suvih cifara može da nam dočara koliko je beskorisnog i požrtvovnog samoprijegara i rada trebalo uložiti da bi se udovoljilo svim zaduženjima. A iza svega toga postoji živ čovjek i životna stvarnost sa kojom se trebalo nositi, svladavati zaprijeke, boriti se protiv predrasuda i inertnosti kod ljudi, voliti i mrziti, biti voljen i omražen. To sve neminovno prati javnog funkcionera i kroz sve to je prošao i Samuel Pinto podnoseći hrabro poraze i iskreno se radujući uspjesima.

U tom vremenu osniva vlastitu porodicu i pored sve zauzetosti u javnom životu dosta vremena posvjećuje vaspitanju svoje dvije ćerke koje su odrasle kao napredne omladinke. Jedna je od njih kasnije poginula kao borac u narodnooslobodilačkom ratu, a druga je kao školjka bila učesnik u ratu te poslije rata vršila razne političke i društvene funkcije. I sam Samuel, vođen zdravim i realističkim političkim instinktom i ljudskom etikom, iako u godinama, stupio je u redove NOB čim mu se za to ukazala prilika. Radio je u toku rata kod raznih narodnooslobodilačkih odbora u Baniji i Lici kao službenik i stručnjak-pravnik. Poslije oslobođenja bio je angažovan kao pravni savjetnik u Predsjedništvu vlade NRBiH i u Narodnoj skupštini NRBiH zanimajući se živo ne samo za užu oblast svoje pravne struke nego i za druga zbivanja, posebno za kulturnu istoriju bosanskih sefarda.

Ima nešto što je veoma karakteristično za njegovu ličnost i zbog čega posebno zaslužuje da mu uspomena bude trajno sačuvana. Samuel Pinto bio je svjestan tragedije koja je u drugom svjetskom ratu zadesila Jevreje cijele Evrope i koja je dovela do gotovo fizičkog istrebljenja jevrejske zajednice u Jugoslaviji. Poznavajući solidno zakone društvenog zbivanja tačno je osjetio da su mnogi oblici života sefardskih Jevreja (ono što ih je karakterisalo kao posebnu etničku i kulturnu grupu) iščezli u nepovrat bilo uslijed naglog smanjenja njihovog broja bilo uslijed izmijenjenih uslova života. Smatrao je da bi se tragovi

o njima trebalo da sačuvaju bar kao istorijski dokumenti. Znao je također da je u nama, savremenicima događaja, vrlo živo i bolno sjećanje na užasne zločine koje su okupator i njegovi domaći izmećari počinili nad Jevrejima, ali da će vremenom uspomena na njih izbledjeti, a da je etički i istorijski strašno važno da ostanu pisana dokumenta kao trajni svjedoci tih užasa. Zbog toga je među prvima počeo da sakuplja, sređuje i objavljuje podatke o zločinima počinjenim nad Jevrejima Bosne i Hercegovine. Isto tako je smatrao svojim životnim zadatkom da istražuje istoriju sefarda za vrijeme Turaka i da sakuplja njihovo folklorno blago koje je prije rata još bilo u živoj svijesti i pamćenju starijih generacija sefarda a koje je naglo počelo da iščezava kod njihovih preživjelih potomaka. Radilo se je o tome da se, koliko je to još moguće, popišu, srede i obrade narodne pjesme (romanse), izreke i poslovice na lađino jeziku, kao i da se fonografski registruju melodije romansi koje su predstavljale muzički i folklorni kuriozum. Treba znati da je prije rata bilo vrlo ozbiljnih pokušaja među jevrejskim kulturnim radnicima Sarajeva da se skupi, sredi i naučno obradi te objavi folklor bosanskih sefarda, ali da je velik dio materijala, djelimično već obrađen, propao za vrijeme rata prije nego što se stiglo da bude objavljen*. To je neprocjenjiva šteta koju, na žalost, nikakve reparacije ni materijalne ni moralne neće moći nadoknaditi. Tako je Samuel Pinto po nuždi postao i kroničar svoga vremena i kulturni historičar. I začudo je koliko je umješnosti pokazao u tom amaterskom poslu i koliko gotovo profesionalnog smisla za izbor materijala i za njegovu obradu. U vremenu između 1945. i 1958. godine objavio je iz spomenutog područja ove radove:

1) „Zločini izvršeni nad Jevrejima u Bosni i Hercegovini od strane okupatora“. To je zamašno djelo u kojem je na osnovu dokumenata koje je našao u Komisiji za ratne zločine NRBiH, na osnovu iskaza svjedoka-očevidaca i ostalog pronađenog materijala sačuvao tragove i dokaze o zlodjelima izvršenim nad golorukim i nedužnim Jevrejima Bosne i Hercegovine;

2) „Jevrejski hećimi i atari u Bosni za tursko doba“ (Medicinski arhiv, organ Društva ljekara u BiH, 1954. god.);

3) „Položaj bosanskih Jevreja pod turskom vladavinom“ (Jevrejski almanah, 1954. god.);

4) „Prosvjetne prilike bosanskih Jevreja za turske vladavine“ (Jevrejski almanah, 1955/56 god.);

5) „Španjolske izreke i poslovice bosanskih sefarda“ (Jevrejski almanah, 1957/58. god.).

* Da spomenemo samo radove dra Morica Levija, sarajevskog nadrabina, za kojega je poznato da je bio sakupio veliku zbirku romansi koju nije uspio da objavi. Zatim radove Danona, Laure Pappo (La Bohoreta), naročito dra Kalmija Baruha koji je bio odličan poznavalac i stručnjak za jezik i folklor sefarda. Piscu ovih redova poznato je da je bilo i mnogo amatera sakupljača koji su imali privatne zbirke pjesama, poslovice i izreka, koje također nisu ugledale svjetlo dana. Takav je bio slučaj sa zbirkom Mordehaja Konfortija koji je lično bio zabilježio velik broj romansi, od kojih je samo neznatan broj objavio u „Jevrejskom glasu“ u Sarajevu.

Pored toga, skupljao je romanse i uspio da zabilježi po usmenom kazivanju oko 60 takvih narodnih pjesama, a osim toga da snimi na magnetofonskoj traci 35 melodija romansi. Ovaj rad ostao je na žalost nedovršen.

Bez obzira kako će pojedinci ocijeniti njegove radove i kakvo će mjerilo na njih primjeniti, ti radovi ostaju dragocjeni istorijski dokumenti koji su nam sačuvali uspomenu na minula vremena i čije postojanje imamo njemu da pripišemo u zaslugu. Oni su osim toga dokaz vitalnosti i svestranosti njegove ličnosti koja je čvrsto bila postavljena na jevrejsku i opštu ljudsku moralnu potku. Snažno i trajno volio je svoju zajednicu, za nju je nesebično i neumorno radio. Ona mu je cavala snage da izdrži svako iskušenje i njoj je posvetio svoju poslednju životnu snagu. Zbog toga nam likovi kao što je lik dra Samuela Pinte ostaju uvijek životni, bliski i dragi, jer su kruh i so zemlje u kojoj su ponikli i stvarali.

Dr Avram Baruh

Dr Avram Baruh pripada također prvoj generaciji naših inteligentata koja je, kao što znamo, u burnom i prelomnom vremenu pregla sve svoje snage da nesebično posluži svom narodu i da ga izvuče iz teškog života i zaostalosti kojima ga je istorija i sudbina darivala kroz vijekove.

Roden je prije nešto više od šest i pol decenija u Višegradu, Andrićevom Višegradu iz kojega je veliki književnik u svojim djelima oživio i ovjekovječio čitavu galeriju tipova po psihološkoj i književnoj obradi gotovo klasične vrijednosti (od Ćorkana do Alihodže, od Radosava do popa Mihajla i od gazde Sante do Hadži Lijače). Avram Baruh je svoja najranija maštanja o životu i radu utkao u mladenačke snove onih gimnazista i studenata male kasabe na Drini koji su prema Andrićevim riječima za vrijeme ljetnog školskog raspusta čitave noći presjedili na drinskoj ćupriji i vodili glasne razgovore i beskrajne prepirke, „zasegnjeni osećanjem gorde smelosti kojim prvo i nepotpuno znanje ispunjava mladog čoveka, i poneseni idejama o pravu naroda na slobodu i čoveka pojedinca na uživanje i dostojanstvo“.

Sa takvim porivima i takvim idejama Avram Baruh je smjelo pošao sa svojim drugovima u srednju i visoke škole da bosanskom upornošću i gorštackom gorljivošću svlada sve one zapreke u sticanju evropske obrazovanosti do koje su pripadnici sretnijih naroda dolazili bez tolikog truda i muka. Završivši pravne studije na Bečkom univerzitetu, dr Avram Baruh vraća se u Bosnu da joj kroz cijeli život nesebično služi kao sudija. Službovao je po raznim mjestima Bosne i Hercegovine, a najviše u Sarajevu gdje je dugo godina bio sekretar Vrhovnog suda i poslije oslobođenja postigao najviši stepen u svojoj struci: zvanje sudije Vrhovnog suda, u kojem ga je i smrt zatekla.

Kao sudija i pravnik odlikovao se već od mladih dana jakim oštrom umljem, zdravom logikom i solidnim poznavanjem pravnih disciplina koje je godinama proširivao, a nadasve je bio obdaren svojstvima bez

kojih lik pravnik a naročito sudije ne može nikada biti potpun. Bio je ispunjen dubokim osjećanjem pravičnosti i čovjekoljublja. Avram Baruh poznavao je i primjenjivao u svojoj dugogodišnjoj sudijskoj praksi nesumnjivo bezbroj zakona i zakonskih propisa, ali tri su zakona bila rukovodna načela u njegovom radu i dominirala njegovom sviješću i savješću: zakon socijalne pravde, zakon pravičnosti i zakon čovječnosti. Ti su zakoni bili u osnovi svake njegove presude. Jer, kolikogod je kao svjestan sudija udovoljavao zahtjevu zakonitosti, ipak je čitavim svojim bićem nepogrešivo osjećao da unutar i dublji razlog postojanja i primjene svakog zakonskog propisa leži u služenju čovjeku i pravdi za čovjeka.

Sa onim istim radnim elanom i ljubavi za sredinu iz koje je ponikao i sa kojim je kao sudija dao svoje najbolje radne godine svojoj domovini Bosni, posvetio se i svojoj užoj jevrejskoj zajednici. Jevrejska sefardska sredina bila je primitivna i zaostala kao i nejevrejska, i u grču novoga života sa velikim naporima stvarala je inteligenciju, svoje prve fakultetlije od kojih je očekivala da budu kvasac njenog društveno-ekonomskog i kulturnog uzdizanja. U Avramu Baruhu ona je imala svog vjernog sina. Bilježeći sva njena dostignuća na kulturnom i prosvjetnom, društvenom i političkom polju naići ćemo kao na mil'okaze pored imena njegovih drugova i na ime Avrama Baruha. Oni su bili ti koji su obavili onaj nevidljivi, teški i nezahvalni početnički rad bez kojega nikakvom društvu nema napretka. Za sve vrijeme svog boravka u Sarajevu (a to je bezmalo bio čitav period njegove muževne dobi) Avram je aktivno djelovao i aktivno učestvovao u radu mnogobrojnih institucija. Kad je trebalo zapeti i povući, on je bio tu. Nije štedio svoje fizičke i umne snage i nije se libio težine nikakvog posla ako je znao da je od koristi zajednici. Zato su ga rado birali u rukovodstva društvenih i političkih organizacija. Bio je takoreći permanentni odbornik glavnih jevrejskih institucija u Sarajevu, od kulturno-prosvjetnih kao što je „La Benevolencija“ pa do politički obojenih i borbenih kao što je bilo revolucionarno i napredno radničko udruženje „Mafatja“. Iza oslobođenja bio je prvi predsjednik obnovljene Jevrejske opštine u Sarajevu i njen doživotni počasni predsjednik.

Skroman ali neumoran, on je gotovo bio ovaploćenje one vitalnosti, energije i upornosti koja je bila tako karakteristična za porodicu Baruh, kao uostalom i za mnoge druge sefardske porodice. Te su porodice ranijih vijekova crple izvor snage u etici jevrejske nauke i religije, a u savremenim uslovima stekavši evropsko obrazovanje sublimirale su svoje težnje i izjednačile ih sa društvenim težnjama svoje jugoslovenske sredine. Takvima pripadaju Kalmi Baruh i Isak Samokovlija, Daniel Ozmo, Vito Kajon, Laura Papo (Bohoreta), Šalom Albahari, Elijazer Levi i mnogi drugi znani i neznani.

Lični život Avrama Baruha bio je besprekoran. Skala moralnih, etičkih i estetskih vrijednosti i osobina koje mogu da rese čovjeka raznolika je i bogata. Ako nije bio bogat materijalnim dobrima (za kojim nije nikad čeznuo) Avram je obilovao mnogim ljudskim osobinama i vrijed-

nostima. Bio je pošten do skrupula, vedar i živ, sa naglašenim životnim elanom i zdravim životnim apetitom, ali u svemu umjeren i odmjeren. Mnogi se od nas još sjeća njegovog humora i fine ironije, koja je vjerovatno bila odraz unutarnje harmonije po kojoj je bio toliko sličan svome bratu Kalmiju. Nadasve bio je čovjek. Volio je ljude i vjerovao u njih. Pa i u ono teško i gluho doba neprijateljske okupacije, kada je svakodnevno gledao kako neljudi odvođe na stotine i hiljade nevinih žrtava u smrt i patnje i kada je izgledalo da je nečovještvo i bezumlje zavladao srcima silnih, on nije prestao da vjeruje u čovjeka, u njegov nepogrešiv instinkt i težnju za dobrim. Naročito je bio blizak malome i sitnome čovjeku koji mu se u nevolji bez daljnega povjeravao i obraćao i kojemu je on nastojao uvijek da pomogne. Nije nikad gubio vjere u čovjeka. I nije se prevario. Vjera u čovjeka i sabrata dala mu je hrabrost da cijelo vrijeme neprijateljske okupacije provede u Sarajevu sakriven u stanu prijatelja, sudije Vrhovnog suda Svetozara Vlaha, koji je i sam bio u opasnosti da zbog svog plemenitog i čovjekoljubivog djela izgubi glavu. Vjera u čovjeka i u bolji život dala mu je snage da izdrži sve muke i duševne torture četverogodišnjeg sobnoga zatvora, odakle je svakoga časa mogao biti odveden u logor smrti, i omogućila mu da dočeka oslobođenje i poredak koji mu je vratio i dostojanstvo čovjeka i čovječiji život.

Ali, iako ga, zahvaljujući plemenitom djelu prijatelja Vlaha, neprijateljska ruka nije dosegla, iako je usprkos svemu do kraja moralno ostao čvrst i netaknut, ipak mu je ugrozila zdravlje i izložila ga dugotrajnoj bolesti protiv koje se je grčevito i teško borio i kojoj je konačno podlegao. Na njegovu sahranu sleglo se je pola Sarajeva. Svi oni koju su htjeli da odaju počast poštenom i ispravnom čovjeku, samoprijegornom društvenom radniku, čovjekoljupcu i borcu za pravdu i prava maloga čovjeka došli su da se poklone sjeni dra Avrama Baruha.

Zaista, zajednica koja rađa ljude njegova kova, ne treba ni da ih zaboravi.